

RAPPORT A15-077-I

Archeologisch onderzoek aan de Goejanverwelledijk, locatie voormalige Vuilebrassluis te Gouda

Inventariserend veldonderzoek met boringen

Opdrachtgever: Hoogheemraadschap van Rijnland
Postbus 156
2300 AD Leiden

Contactpersoon: Dhr. L. Berkers
Tel.: 06-18579441

COLOFON

Projectcode: A15-077-I
Projectnaam: Archeologisch onderzoek aan de Goejanverwelledijk,
locatie voormalige Vuilebrassluis te Gouda
Datum: oktober 2015, definitief
Auteur: M. van Dasselaar
Veldonderzoek: M. van Dasselaar
Redactie: dr. P.T.A. de Rijk
Digitale uitwerking tekeningen: M. van Dasselaar, drs. A. Timmers
Autorisatie:

dr. P.T.A. de Rijk
senior KNA–archeoloog ArcheoMedia BV
e-mail: rijk@arnicon.nl

©ArcheoMedia BV, archeologisch onderzoeks- en adviesbureau, 2015, Capelle aan den IJssel

ISBN: 978-90-5970-915-7

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

Betrouwbaarheid van archeologisch booronderzoek

Het onderzoek is op zorgvuldige wijze verricht volgens de algemeen gebruikelijke inzichten en richtlijnen, zoals vastgelegd in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (versie 3.3) van het Centraal College van Deskundigen.

Bij ieder bodemonderzoek wordt gestreefd naar een optimale representativiteit. Het onderzoek is gebaseerd op het verrichten van een beperkt aantal boringen tot een beperkte diepte. Daardoor blijft het mogelijk dat lokaal archeologische waarden in de bodem aanwezig zijn, die tijdens het onderzoek niet naar voren zijn gekomen. ArcheoMedia BV acht zich niet aansprakelijk voor de eventueel uit bovengenoemde afwijkingen voortvloeiende schade of gevolgen.

Certificering

ArcheoMedia BV heeft sinds 1994 een veiligheidsbeheerssysteem dat voldoet aan de eisen van de VCA. Sinds 1996 voldoet het kwaliteitssysteem van ArcheoMedia BV aan de eisen van de NEN-EN-ISO 9001. Sinds 2003 voldoet het kwaliteitssysteem aan de eisen van de NEN-EN-ISO 9001:2000.

ArcheoMedia BV is door het College voor de Archeologische Kwaliteit en de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap geschikt bevonden voor het verrichten van vergunningsgebonden opgravingswerkzaamheden.

Rapport A15-077-I / Archeologisch onderzoek aan de Goejanverwelledijk, locatie voormalige Vuilebrassluis te Gouda

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	1
1 INLEIDING	3
2 VOORGAAND ONDERZOEK	5
3 INVENTARISEREND VELDONDERZOEK	10
4 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	14
BEGRIPPEN EN AFKORTINGEN	16
OVERZICHT VAN GEOLOGISCHE EN ARCHEOLOGISCHE PERIODEN	17

BIJLAGE 1 PROJECTIE KADASTRALE KAART VAN 1828 MET BOORPUNTEN

BIJLAGE 2A BESTEKTEKENING AFBRAAK VAN DE SLUIS (1889)

BIJLAGE 2B PROJECTIE BESTEKTEKENING MET BOORPUNTEN

BIJLAGE 3 LIGGING BOORPUNTEN OP DE HUIDIGE KADASTRALE KAART

BIJLAGE 4 BOORSTATEN

SAMENVATTING

Naar aanleiding van de geplande dijkverzwaring van de Goejanverwelledijk, in het kader van het project 'verbetering IJsseldijk Gouda', is door ArcheoMedia BV, in opdracht van het Hoogheemraadschap van Rijnland, een archeologisch booronderzoek uitgevoerd op de locatie van de voormalige Vuilebrassluis. Doel van het onderzoek is om te bepalen in hoeverre de resten van de voormalige Vuilebrassluis nog in de dijk aanwezig zijn en om te bepalen of deze de plaatsing van damwanden zouden kunnen hinderen. Eerder zijn een bureauonderzoek voor het volledige tracé van de dijkverbetering, en een grondradaronderzoek voor delen van het tracé, waaronder de locatie van de Voormalige Vuilebrassluis,

Uit het voorgaand onderzoek is gebleken dat:

- het grondradaronderzoek en de daarbij uitgevoerde controleboringen geen uitsluitsel gaven over de aanwezigheid van resten van de Vuilebrassluis;
- na uitvoering van het grondradar en booronderzoek een bestektekening van de afbraak van de sluis werd gevonden;
- door projecties van oude kadastrale kaarten en de bestektekening, de locatie van de sluis ((vermoedelijk) nauwkeurig is vastgesteld;

Uit het booronderzoek is gebleken dat:

- in twee boringen resten van muurwerk zijn aangetroffen, op een diepte van 6,0-7,0 m -mv (B002) resp. 6,8-7,0 m -mv (B005),
- op grond van de gemaakte kaartprojectie dit vermoedelijk de resten van de oostelijke sluiswand van de Vuilebrassluis betreft;
- één boring (B001, op 7,0 m -mv) gestuit is op resten van liggend hout;
- op grond van de gemaakte kaartprojectie dit vermoedelijk de resten van de sluisvloer van de Vuilebrassluis betreft.

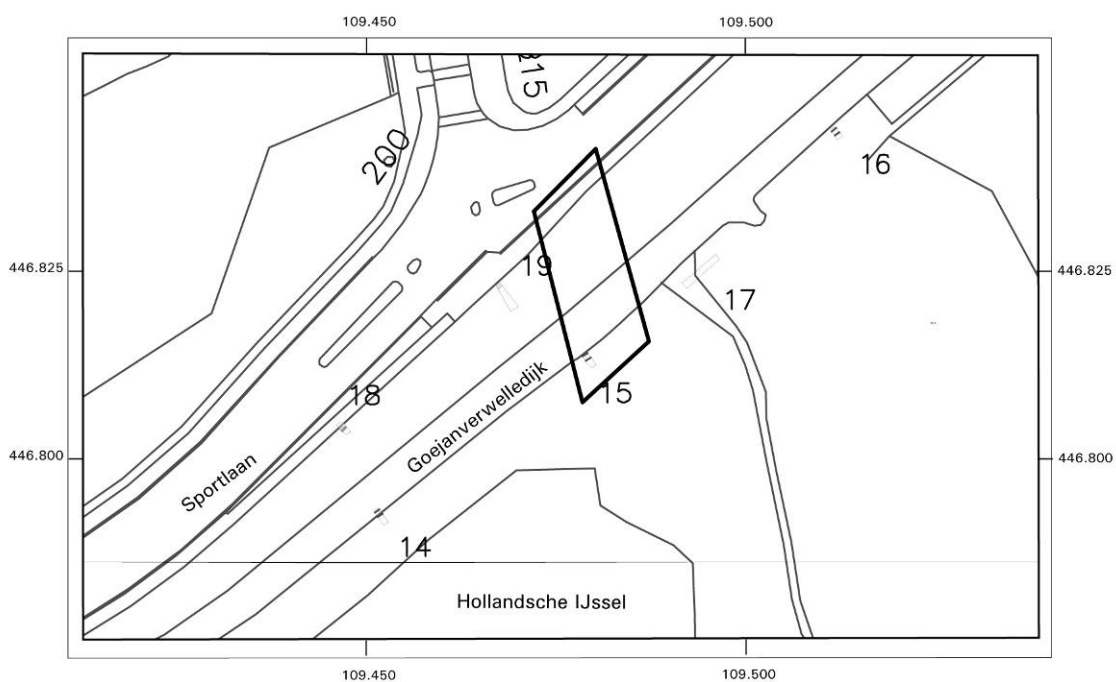
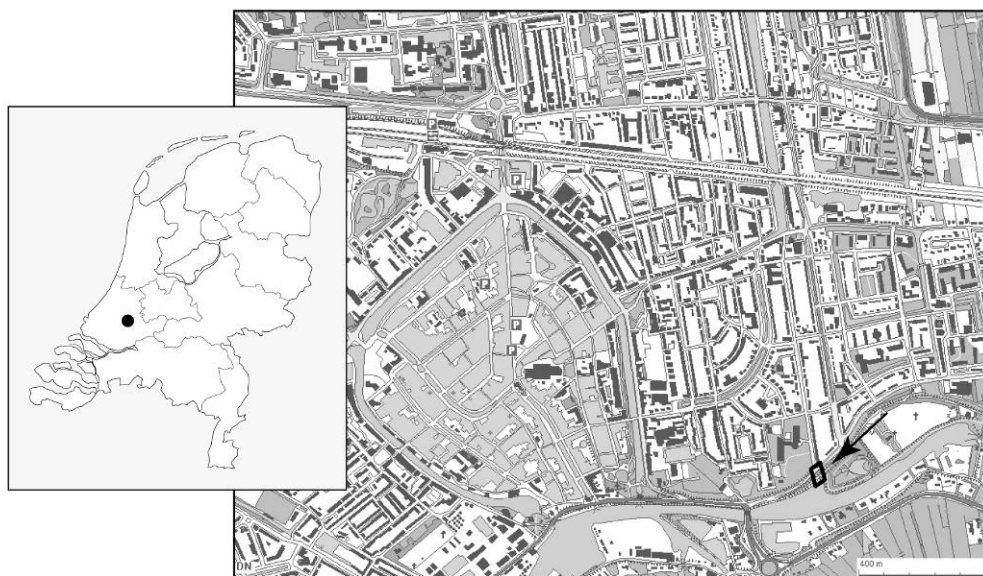
Conclusies

De locatie van de voormalige Vuilebrassluis, die op grond van de projecties van oude en nieuwe kadastrale kaarten en de bestektekening van de afbraak van de Vuilebrassluis bepaald is, is met de boringen vastgesteld. Vermoedelijk zijn de oostelijke sluismuur en de sluisvloer in de boringen aangetroffen. De diepte van de aangetroffen resten is dieper dan op grond van de besteksteking verwacht werd. Mogelijk is de gehele dijk met de resten van de sluis circa 75-90 cm gezakt onder invloed van het gewicht van de opvulling van de sluis. Het muurwerk van de oostelijke sluismuur is op twee verschillende dieptes aangetroffen en ook dieper dan op grond van de bestektekening verwacht werd.

Het aangetroffen muurwerk van de oostelijke sluiswand is redelijk 'zacht'. De boormachine is er zonder enige moeite 1 meter in doorgedrongen. Vermoedelijk zal dit dus ook geen problemen opleveren bij het drukken van de damwand. Wellicht leveren de resten van de sluisvloer wel problemen op. De boormachine is hier in B002 op 7,0 m op gestuit, dus de vloer is vermoedelijk nog intact en stevig.

Aanbevelingen

Tijdens het booronderzoek zijn resten van de Vuilebrassluis aangetroffen. Deze resten dateren mogelijk v.a. de 16^e eeuw. Deze resten zullen door het slaan van een damwand verstoord worden. Echter gezien de diepte van de sluisresten (ca. 6-7 m -mv) en de beperkte mate van de verstoringen wordt een archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht. Indien evenwel civieltechnische graafwerkzaamheden tot de genoemde diepte zullen plaatsvinden wordt, vanwege de technische complexiteit van een eventueel gravend onderzoek in een dijk, een archeologische begeleiding aanbevolen. Met betrekking tot deze aanbeveling dient contact te worden opgenomen met de bevoegde overheid.

Afb. 1: regionaal overzicht van Gouda met de onderzoekslocatie.

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

Het onderzoek vindt plaats in het kader van het project 'verbetering IJsseldijk Gouda' (volledig tracé zie afbeelding 1). Het booronderzoek is in dit onderzoek volledig gericht op het aantonen van resten van de voormalige Vuilebrassluis. Omdat ten behoeve van de dijkverbetering damwanden in de dijk geslagen zullen worden, is door het Hoogheemraadschap van Rijnland gevraagd om met de boringen te bepalen of het plaatsnemen van de damwanden door de eventueel nog aanwezige resten van de sluis belemmerd zou kunnen worden.

Afb. 2: uitvoeringstracé verbetering IJsseldijk Gouda (bron: website Hoogheemraadschap van Rijnland).

1.2 Beleidskader

Op basis van het Verdrag van Malta (Valletta) is besloten, dat archeologisch onderzoek een onderdeel vormt van bestemmingsplanvoorbereidingen en/of uit te voeren projecten waarbij ingrepen in de bodem plaatsvinden. Binnen de gemeente Gouda is het archeologiebeleid vastgesteld door het opstellen en aannemen van de Archeologische Basiskaart Gouda, die onderdeel uitmaakt van de verordening inzake Monumenten en Archeologie.¹

De onderzoekslocatie maakt onderdeel uit van een locatie met een hoge archeologische verwachting, de strook langs de Hollandsche IJssel.²

Door archeologie tijdig in de planvorming te betrekken kunnen de archeologische waarden hierin eventueel worden ingepast. Het uitgangspunt ten aanzien van de aanwezige archeologische waarden in de planvorming is volgens rijks- en gemeentelijk beleid, behoud *in situ*.³ Pas na de uitvoering van archeologisch (voor)onderzoek is het mogelijk een integrale afweging te maken, waarbij de nieuwverkregen archeologische gegevens betrokken dienen te worden.

De bevoegde overheid, de gemeente Gouda, heeft de resultaten van het onderzoek getoetst.⁴

¹ Groenendijk 2011 en Gemeente Gouda 2011.

² Groenendijk 2011, 15-16.

³ Zie: Begrippen en afkortingen.

⁴ Schriftelijke mededeling, dhr. drs. M.J. Groenendijk, d.d. 13-10-2015.

1.3 Administratieve gegevens van de onderzoekslocatie

Soort onderzoek:	inventariserend veldonderzoek met boringen
Provincie:	Zuid-Holland
Gemeente:	Gouda
Plaats:	Gouda
Straatnamen:	Goejanverwelledijk
Locatienaam:	Voormalige Vuilebrassluis
Oppervlakte:	ca. 200 m ²
RD-coördinaten:	x = 109.480, y = 446.840 (N) x = 109.485, y = 446.815 (O) x = 109.475, y = 446.810 (Z) x = 109.470, y = 446.830 (W)
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer:	3300866100 (ARCHIS 3)
Datum veldwerk:	24 september 2015
Bevoegde overheid:	Gemeente Gouda Burgemeester Jamesplein 1 2803 PG Gouda contactpersoon: drs. M.J. Groenendijk telefoon: 0182-588392/06-48135664 e-mail: maarten.groenendijk@gouda.nl
Beheer en plaats van vondsten en documentatie:	Archeologisch Depot Gouda Edisonstraat 16 M 2809 PB Gouda telefoon: 0182-504157 beheerder: drs. M.J. Groenendijk

2 VOORGAAND ONDERZOEK

Ter voorbereiding op het project Verbetering IJsseldijk Gouda zijn in 2010 en 2011 enkele vooronderzoeken uitgevoerd voor het volledige tracé van de dijkverbetering. Het betreft een bureauonderzoek in 2010 en een grondradaronderzoek en aanvullend booronderzoek in 2011.⁵

In de rapportage van het booronderzoek is een beknopt overzicht opgenomen van de relevante gegevens uit het archeologisch bureauonderzoek (citaat BEX, Lelieveld en Fehèr 2011):

'In opdracht van het Hoogheemraadschap van Rijnland heeft Grontmij een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd in het kader van een MER. De geplande verstoringen van de ondergrond, zijn ten tijde van het schrijven van het bureauonderzoek nog niet vastgesteld. De ingrepen ten behoeve van de dijkverbetering zouden kunnen bestaan uit aanberming en taludverflauwing, het plaatsen van kwelschermen of keerwanden maar ook een gedeeltelijke verplaatsing of de aanleg van een nieuwe primaire waterkering. De eventuele archeologische waarden in de ondergrond kunnen tijdens deze aanpassingen zowel bedreigd worden door daadwerkelijke ontgraving of verstoring, maar bijvoorbeeld ook door mogelijke (beperkte) zetting. Het plangebied en omgeving maken deel uit van het westelijke veengebied dat gedurende het Holoceen onder invloed van de zeespiegelstijging werd gevormd. De bodem nabij het plangebied bestaat uit kleigronden en veengronden. Lokaal kunnen ophoogpakketten zijn aangebracht bestaande uit (een combinatie van) zand, klei dan wel puin.

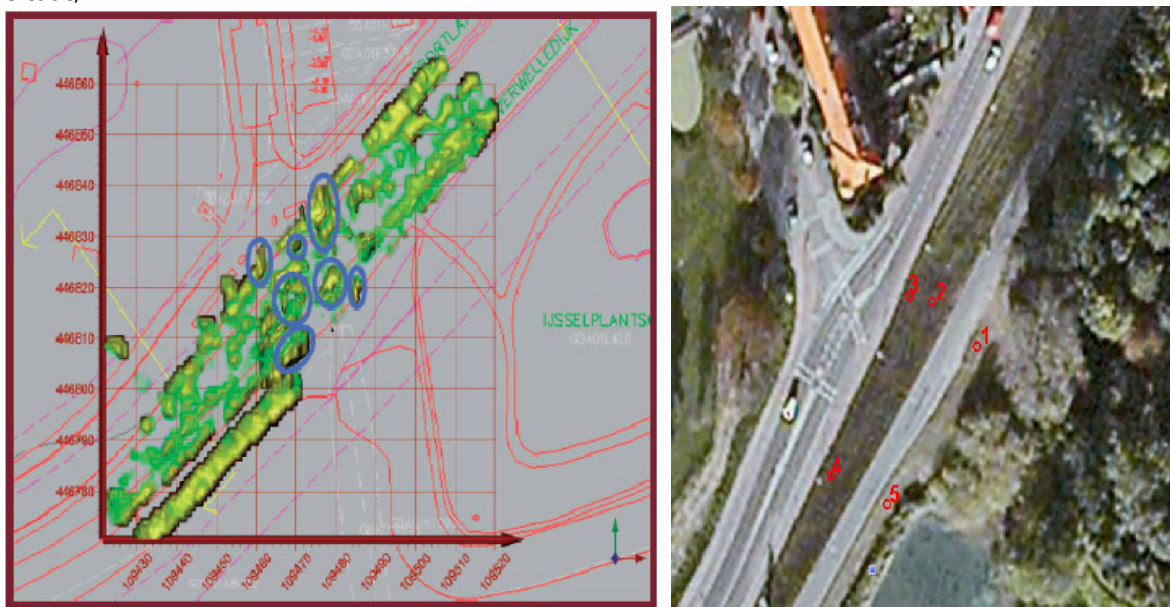
De archeologische verwachting binnen het onderzoeksgebied is voor de prehistorie laag tot zeer laag. De verwachting voor de Romeinse Tijd is middelhoog. Sporen uit deze periode kunnen op de oeverwallen en afzettingen van de Hollandsche IJssel worden verwacht. Voor de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd bestaat een (middel)hoge verwachting. Dit komt door de ontwikkeling van Gouda vanaf de Middeleeuwen. Met name langs de (Nieuwe) Veerstal kunnen zich middeleeuwse bebouwingsresten bevinden. Binnen deze zone liggen vier gemeentelijke archeologische of historische monumenten. Verstoring van dit deel van de (ondergrond van de) dijk betekent vrijwel zeker verstoring van de archeologische of anderszins cultuurhistorische waarden in de ondergrond. In een deel van de Goejanverwelledijk kunnen nog resten van voormalige sluizen worden aangetroffen in de bestaande dijk. Speciale aandacht gaat hierbij uit naar de Vuilebrassluis. Deze in de 16^e eeuw aangelegde keersluis werd in het laatste kwart van de 19e eeuw afgedamd en vermoedelijk grotendeels gesloopt. Op oude bestektekeningen (bijlage 6) staan de Vuilebrassluis en de ingrepen ten behoeve van het opheffen van de Vuilebrassluis weergegeven. Op de tekening is het bovenste gedeelte van de sluis gearceerd met daarbij het opschrift Af te breken metselwerk. Het onderste deel van de sluis, dat op basis van de voorgelegde bestektekening destijds vermoedelijk niet is afgebroken, stond toen ter tijd aangemerkt voor aan te vullen grond.

Wat de uiteindelijke ingrepen zijn geweest, is niet duidelijk maar het lijkt op basis van deze tekening er op dat een deel van de sluis nog in de ondergrond aanwezig zou kunnen zijn. In en langs het oude dijklichaam van de gehele IJsseldijk kunnen overigens restanten van oude kades, beschoeiingen en van de verschillende aanleg- en herstelfases van de dijk worden aangetroffen. De waterbodem, met name ter hoogte van de Nieuwe Veerstal, kan eveneens archeologische waarden bevatten. Hierbij valt te denken aan stads- en bouwpuin maar ook scheepswrakken of anderszins water- en havengerelateerde waarden en een breed scala van resten van de materiële cultuur.

In aanvulling op het bureauonderzoek is een zogenaamde grondradarpilot uitgevoerd. Doel hiervan was het achterhalen of grondradar(-technieken) een geschikte non-destructieve opsporingsmethode is voor het onderzoeken van het dijklichaam ten behoeve van het archeologisch of cultuurhistorisch onderzoek IJsseldijken. Voor deze pilot zijn twee locaties; de

⁵ Bex 2010 en Bex, Lelieveld en Fehèr 2011.

(Nieuwe) Veerstal (oude havenfront) en de T-splitsing Sportlaan - Krugerlaan (voormalige sluislocatie), onderzocht. Op basis van het voorgaande bureauonderzoek is geadviseerd om langs het traject Goejanvervelledijk, tussen de Fluwelensingel en de Waaersluis, binnendijs om de 50 m boringen aan de voet van de dijk te zetten. Doel van het booronderzoek is het achterhalen van de (intactheid) bodemopbouw. Tijdens het onderzoek zal de archeologische potentie van dit deel van het plangebied nader in kaart gebracht worden waarmee eventuele archeologisch kansrijke zones aan te wijzen zijn. Er is voor ditzelfde traject geadviseerd om een vervolg aan het grondradaronderzoek te geven, teneinde meer zekerheid te verkrijgen over het al dan niet voorkomen van sluizen of andere archeologische objecten. Ter hoogte van de (voormalige) Vuilebrassluis zijn vijf boringen gezet op de locaties die volgens het eerder uitgevoerde grondradarpilot zijn aangewezen. Al deze boringen leverden veel baksteen- of puinresten op en een enkele maal houtresten op in een verder sterk verstoord bodemprofiel. Er werd echter geen object of stuit waargenomen. Er werd op variërende diepte een zeer compact en stevig pakket zware zavel of lichte klei aangetroffen. Wat betreft deze locatie is de poging tot het achterhalen van de aard van de mogelijke objecten op basis van de resultaten van de grondradarpilot middels het gerichte aanboren eveneens niet gelukt' (einde citaat).⁶

Afb. 3: resultaten grondradar en locatie van de controleboringen (Bron: Bex, Lelieveld en Fehèr 2011).

Beperkt aanvullend archiefonderzoek

De archief- en kaartgegevens van het Hoogheemraadschap van Rijnland, het digitale (kranten)archief 'delpher' en het Streekarchief Midden-Holland, leveren interessante aanvullende gegevens over de Vuilebrassluis en de afbraak ervan.⁷ Met name de bestektekening van de afbraak van de sluis is informatief over de ligging en opbouw van de voormalige Vuilebrasssluis (zie bijlage 2A).⁸ In het archief van Rijnland is verder een kaart van de polder Reeuwijk uit 1543 aanwezig, waarop de Vuilebrassluis als dubbele sluis staat afgebeeld.⁹ Ook de tekst op de kaart bij de sluizen wijst op een tweede sluis: 'door dese Slusen vaert men clay/cley(?)' (afbeelding 4a en 4b). Vermoedelijk hadden de polders Reeuwijk en Sluipwijk, die via de Breevaart gebruik maakten van de afwatering in de IJssel, oorspronkelijk allebei een eigen sluis. De beide polders

⁶ Bex, Lelieveld en Fehèr 2011, 14.

⁷ www.delpher.nl, www.groenehartarchieven.nl en www.goudawaterstad.eu.
<https://www.rijnland.net/over-rijnland/erfgoed/zoeken-in-archieven-en-collecties>.

⁸ SAHM fotocollectie Inventarisnummer 1734.

⁹ Archief Rijnland, Kaart A1047.

waterden tenminste vanaf 1350 al af op de IJssel.¹⁰ Mogelijk zijn de twee aparte weteringen van de beide polders later samengevoegd tot de 'Breevaart', waardoor ook scheepvaart mogelijk was. In 1604 werd de directe uitwatering op de IJssel gestaakt, omdat het veenland in de polders te ver onder het rivierpeil gezakt was. De polderambachten bouwden noordelijker in de Breevaart twee molens en het Dubbeld Verlaat voor de scheepvaart. Tegelijk werd het zuidelijke deel van de Breevaart via de in dat jaar gegraven Karnemelksloot verbonden met de stadssingels van Gouda en de Boezem van Rijnland.¹¹

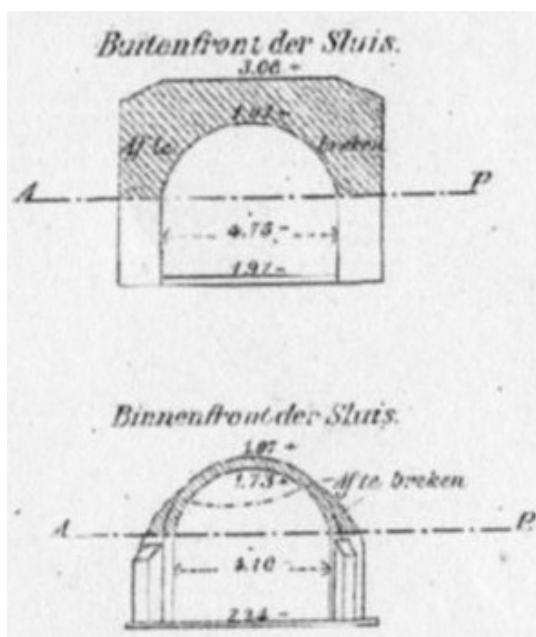
Afb. 4a: detail kaart Rijnland A1047. Het zuiden is boven. Rechts ligt Gouda, links (vaag) klooster Stein.

Afb. 4b: uitsnede kaart A1047, polder Reeuwijk 1543, detail van de Vuilebrassluis.

¹⁰ Van de Ven 1988, 16.

¹¹ Van de Ven 1988, 21-22 en www.goudawaterstad.eu, deel sluizen: Reeuwijks of Dubbeld Verlaat.

Afb. 5c: dwarsdoorsnedes.

Afb. 5d: aankondiging in Leidsch Dagblad 17-4-1889.

De uitvoering van de werkzaamheden vond plaats in juni 1889. Na 13 juni was de dienstregeling van de stoomtram die over de dijk liep verstoord (afbeelding 6). Het tracé van de stoomtram staat ook aangegeven op de bestektekening (Stoom tramweg van Oudewater naar Gouda) aan de noordzijde van de dijk.

IJSELSTOOMTRAM.

Door de werkzaamheden van Rijnland aan de Vuilebrassluis wordt van af **DONDERDAGMIDDAG 13 JUNI** de dienst tusschen *Gouda* en *Oudewater* eenige dagen beperkt en zullen de treinen 3, 4, 7, 8, 11, 12, 15 en 16 **NIET** loopen.

ZONDAG 16 JUNI vervallen bovendien van *Gouda* tot *Oudewater* en van *Oudewater* tot *Gouda* de treinen 13, 14, 15 en 16, C en D, en zullen er van af 4 uur elk uur treinen van *Gouda* naar *Haastrecht* en terug loopen, terwijl de trein van 8.10 uur weder doorloopt naar *Oudewater*.

DE DIRECTIE.

Afb. 6: artikel Goudsche Courant 13-06-1889.

Archeologische verwachting

De verwachte diepte waarop resterend muurwerk van de sluis gevonden zou kunnen worden, is berekend aan de hand van de peilen op de bestektekening en de hoogte van de huidige dijk (het hoogste punt is ca. 4,20 m + NAP). Het muurwerk moest worden afgebroken tot op AP (= 10 cm + NAP), dus de bovenzijde van de onafgebroken muurresten wordt verwacht op een diepte van ca. 4,10 m -mv. De bodem van de sluis lag op (1,97 tot 2,24 m -AP), dus circa 6,1- 6,35 onder het huidige maaiveld.

3 INVENTARISEREND VELDONDERZOEK

3.1 Doel van het onderzoek

Het booronderzoek is hoofdzakelijk gericht op het aantonen van resten van de voormalige Vuilebrassluis. Eén boring wordt geplaatst om de opbouw van de dijk naast de sluis te bepalen. Specifieke archeologische onderzoeksvragen zijn niet opgesteld.

3.2 Onderzoekopzet, Plan van Aanpak en daadwerkelijk uitgevoerde boringen

Voorafgaand aan het onderzoek is een Plan van Aanpak opgesteld, dat is goedgekeurd door de bevoegde overheid.¹³ Het onderzoek voldoet aan de normen en richtlijnen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) van het College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK).¹⁴

De ligging van de boringen is bepaald aan de hand van de projectie van de kadastrale kaart van de Vuilebrassluis uit 1828 en de bestektekening van de afbraak van de sluis (1889) op de kadastrale kaart van de huidige situatie (zie bijlage 1 t/m 3). Opvallend is dat het perceel buitenwater buiten de sluis (perceel 818 op de kaart van 1828) nu nog in eigendom is van het Hoogheemraadschap van Rijnland, met dezelfde kadastrale grenzen als in 1828 (vergelijk bijlage 1 en 3). Hierdoor was de ligging van de op het perceel aansluitende sluis, die op de kaart van 1828 nog getekend staat, op de huidige kadastrale kaart goed te bepalen. De locatie van de boorpunten werd beperkt tot de noordzijde van de dijk door de ligging van (hoogspannings)kabels en andere leidingen, die in de berm aan de zuidzijde van de dijk lopen. Vijf kruislings geplaatste boringen waren gepland op de vermoedelijke resten van de sluis zelf, te weten twee boringen op beide zijden van het muurwerk en één midden in de sluis. Vanwege de verwachte puinlagen is gekozen voor boringen met een machinale ramguts.

Afb. 7: boorplan in PvA.

Op 24 september 2015 zijn vijf machinale boringen uitgevoerd, die allemaal zijn doorgezet tot 7,0 m -mv. Bijlage 1 toont de locatie van de boringen, bijlage 2 de boorstaten. Vanwege de diepte van de boringen kon de in het plan van Aanpak genoemde (optionele) 6^e boring niet binnen de tijd uitgevoerd worden. Vanwege de resultaten van de eerste vier boringen is besloten om de laatste boring op het oostelijke muurwerk te plaatsen (locatie van boring (6)) en de geplande boring 2 uit het PvA te laten vervallen.

¹³ E-mail gemeente Gouda, dhr. M.J. Groenendijk, 17 september 2015.

¹⁴ SIKB 2014.

3.3 Resultaten

Afb. 8a: overzicht B002. Afb. 8b: lid van de klankbordgroep dhr. Hans du Pré bekijkt uitvoering van B005.

Tabel 1: vondstenlijst.

vondstnr.	boornr.	diepte m -mv	laag/interpretatie	(archeologische) indicatoren	datering
001	001	6,9-7,0	Sluisvloer + puin	hout + IJsselsteen	--
002	002	2,85	Ophoog/vulling sluis	pijpensteeltje	19?
003	002	6,0-7,0	muurwerk	Monster baksteen + cement	-
004	003	6,0-6,5	Ophoog/vulling sluis	Roodbakkend aardewerk (klein fragment)	19?
005	004	2,0-3,2	Ophoog/vulling sluis	4 x kleipijp, 3x AW (erg klein)	19 ?
006	005	6,8-7,0	muurwerk	Monster baksteen + cement	-

Resten van de Vuilebrassluis in de boringen

Muurwerk van de oostelijke sluismuur van de voormalige Vuilebrassluis is aangetroffen in twee boringen, B002 en B005. De diepte waarop het muurwerk werd aangetroffen verschilt in de twee boringen. Vast muurwerk, waarin ook de voegen zijn te onderscheiden is in B002 aangetroffen van 6,0 m tot 7,0 m -mv (afbeelding 9, onderste laag). In totaal waren 14 lagen baksteen te onderscheiden. Daarboven, op een diepte van 4,6-5,0 m -mv is ook een fragment muurwerk met vlak liggende cementlagen doorboord. Dit wordt geïnterpreteerd als een brok puin van de afgebroken bovenzijde van de sluis. In B005 bevond het vaste muurwerk zich op een diepte van 6,60 m -mv. Op grond van de kleur en dikte van de bakstenen (rozerood, 5 cm) en het cement (kalkmortel) wordt de datering van het muurwerk op ca. 16^e eeuw geschat. De tien lagenmaat is 60 cm.

Afb. 9: B002 (0-7 m van rechtsboven naar linksonder).

B001 stuitte exact op 7,0 m -mv op liggend hout, waar een klein fragment van mee in de ramguts omhoog kwam. Het betreft mogelijk de houten sluisbodem. Boven het hout ligt in B001 een laag met geel baksteenpuin (IJsselsteen). Ook B003 heeft op een diepte van 5,5-7,0 m -mv puinhoudende klei- en zandlagen. Vermoedelijk is dit in beide boringen de onderste vulling van de sluis. De hogere delen van de bodemopbouw in B001 en B003 wijken sterk af van B002 en B005. In plaats van de egale lichtbruine kleilagen waarmee de dijk na afbraak van de sluis werd opgevuld in B002 (van 2,3-4,6 m -mv) en B005 (van 1,7-5,5 m -mv), ligt in B001 (van 2,1-6,6 m -mv, zie afbeelding 10) en B003 (1,6-5,5 m -mv) een dik pakket schoon zand. Mogelijk werd het midden van de sluis dus opgevuld met zand.

Muurwerk van de westelijke sluismuur is niet aangetroffen. Vermoedelijk ligt dit vlak ten westen van B001 en B003. De vooraf gemaakte projectie van de sluis (afbeelding 7) is dus niet helemaal juist gebleken. Ten opzichte van die projectie zijn de kaarten in de definitieve boorpuntenkaarten (Bijlage 1 t/m 3) iets naar het oosten opgeschoven. B002 en B005 vallen daarmee op het oostelijke muurwerk van de sluis en B001 en B003 net binnen het muurwerk van de westelijke sluismuur.

Diepte van de sluisresten

De diepte van de sluisvloer, die in B001 mogelijk op 7,0 m -mv (= 2,8 m -NAP) werd aangetroffen, is ten opzichte van de verwachte diepte van 1,97 tot 2,24 m -AP (circa 6,1-6,35 onder het huidige maaiveld) 0,75 tot 0,9 m te diep. Een mogelijke verklaring is dat de gehele dijk sinds de demping in 1889 75-90 cm is gezakt door inklinking van de onderliggende lagen. Met een totaal opgebrachte hoeveelheid klei en zand met een dikte van ca. 7 m lijkt dat een plausibele verklaring.

Ook de diepte waarop het muurwerk van de oostelijke sluiswand werd aangetroffen is dieper dan verwacht: in B002 6,0 m -mv (= 1,8 m -NAP) en in B005 6,8 m -mv (= 2,6 m -NAP). De sluis zou volgens het bestek afgebroken moeten zijn tot AP (= 10 cm + NAP). De hierboven berekende algehele daling van 75-90 cm is niet voldoende om ook de diepte van het aangetroffen muurwerk te verklaren. Blijkbaar is de sluis tot dieper dan AP afgebroken en ook niet overal tot dezelfde diepte.

Hinder van de sluisresten voor het plaatsen van de damwand

Het aangetroffen muurwerk van de oostelijke sluiswand is redelijk 'zacht'. De boormachine is er zonder enige moeite 1 meter in doorgedrongen. Vermoedelijk zal dit dus ook geen problemen opleveren bij het drukken van de damwand. Wellicht leveren de resten van de sluisvloer wel problemen op. De boormachine is hier in B002 op 7,0 m op gestuit, dus de vloer is vermoedelijk nog intact en stevig.

Opbouw van de dijk ten westen van de sluis

B004 werd ten westen van de verwachte ligging van de sluis uitgevoerd. In deze boring komt de bovenste laag (tot 2,0 m -mv) overeen met de toplagen van de overige boringen, die allemaal tot 1,8 à 2,0 m -mv, matig tot sterk grindhoudende lagen bevatten. Mogelijk heeft het grind te maken met een versteviging van de dijk t.b.v. de stoomtram die over de dijk gelopen heeft. Van 2,0-3,3 m -mv ligt in B004 dezelfde lichtbruine egale kleilaag, die ook in B002 en B005 boven de resten van de sluis ligt. Deze laag bevat hier fragmentjes aardewerk en kleine stukjes kleipijp (V005), die te klein zijn om precies te dateren, maar goed in het einde van de 19^e eeuw zouden kunnen passen. De klei van 3,4-5,2 m -mv wordt geïnterpreteerd als een oudere deel van het dijklichaam. Hierin zijn geen daterende vondsten gedaan. Op grond van deze ene boring is het lastig om in te schatten of rommelige/vlekkerige kleilagen onder dat niveau (tot circa 7,0 m -mv) *in situ* gevormde, natuurlijke kleilagen zijn, of kleiplaggen die zijn opgeworpen. Het allerdiepste laagje is erg weinig, hier zou (bijna?) de overgang naar het onder de natuurlijke kleilaag gelegen veen kunnen liggen.

Afb. 10: B001 (0-7 m van rechtsboven naar linksonder).

Afb. 11: B004 (0-7 m van rechtsboven naar linksonder).

4 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

4.1 Conclusies

Naar aanleiding van de geplande dijkverzwaring in het project 'verbetering IJsseldijk Gouda' door het Hoogheemraadschap van Rijnland, is door ArcheoMedia BV een archeologisch booronderzoek uitgevoerd op de Goejanvervelledijk te Gouda.

De locatie van de voormalige Vuilebrassluis, die op grond van de projecties van oude en nieuwe kadastrale kaarten en de bestektekening van de afbraak van de Vuilebrassluis bepaald is, is met de boringen vastgesteld. Vermoedelijk zijn de oostelijke sluismuur en de sluisvloer in de boringen aangetroffen. De diepte van de aangetroffen resten is dieper dan op grond van de bestekstekening verwacht werd. Mogelijk is de gehele dijk met de resten van de sluis circa 75-90 cm gezakt onder invloed van het gewicht van de opvulling van de sluis. Het muurwerk van de oostelijke sluismuur is op twee verschillende dieptes aangetroffen en ook dieper dan op grond van de bestektekening verwacht werd.

Het aangetroffen muurwerk van de oostelijke sluiswand is redelijk 'zacht'. De boormachine is er zonder enige moeite 1 meter in doorgedrongen. Vermoedelijk zal dit dus ook geen problemen opleveren bij het drukken van de damwand. Wellicht leveren de resten van de sluisvloer wel problemen op. De boormachine is hier in B002 op 7,0 m op gestuit, dus de vloer is vermoedelijk nog intact en stevig.

4.2 Aanbevelingen

Tijdens het booronderzoek zijn resten van de Vuilebrassluis aangetroffen. Deze resten dateren mogelijk v.a. de 16^e eeuw. Deze resten zullen door het slaan van een damwand verstoord worden. Echter gezien de diepte van de sluisresten (ca. 6-7 m -mv) en de beperkte mate van de verstoringen wordt een archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht. Indien evenwel civieltechnische graafwerkzaamheden tot de genoemde diepte zullen plaatsvinden wordt, vanwege de technische complexiteit van een eventueel gravend onderzoek in een dijk, een archeologische begeleiding aanbevolen. Met betrekking tot deze aanbeveling dient contact te worden opgenomen met de bevoegde overheid.

GERAADPLEEGDE BRONNEN EN LITERATUUR

- Akkerman, C., B. van den Berg *et al.*, Het geheim van Bloemendaal, *Jaarboek 1995/1996 van de Archeologische Vereniging Gouda*, Gouda.
- Bex, J., 2010, *Archeologisch onderzoek dijkverbetering IJsseldijken te Gouda, bureauonderzoek*, Grontmij Archeologische Rapporten 644-A, Houten.
- Bex, J., R.A. Lelieveld en M.A. Fehèr, 2011, *Archeologisch onderzoek IJsseldijken te Gouda, Inventariserend veldonderzoek d.m.v. grondradar en boringen*, Grontmij Archeologische Rapporten 1022, Houten.
- Bicker Caarten, A. 1990, *Middeleeuwse watermolens in Hollands polderland, 1407/'08 – rondom 1500*, Wormerveer.
- Van Berckenrode, Floris Balthasar, 1615, *kaart van Rijnland*.
- Dasselaar, M. van, en M.W.A. de Koning, 2005, *Archeologische opgraving (onder beperkende omstandigheden) en Archeologische Begeleiding bij de aanleg van riolering aan de Gouderaksedijk te Gouda*, ArcheoMedia rapport A04-348-R, Capelle aan den IJssel.
- Deventer, J. van, ca.1562, Aftekening van de minuut van Gouda, in: C. Koeman en J.C. Visser 1992: *De stadsplattegronden van Jacob van Deventer*, Map 1, Nederland, Zuid-Holland, krt 7a (facsimile), Robas BV, Landsmeer.
- Dou, Johannes, 1647/1684, *kaart van Rijnland*.
- Gouw, J.L. van der, 1987, *De landscheidingen tussen Delfland, Rijnland en Schieland*, Hilversum.
- Groenendijk, M.J., 2011, *Archeologische Basiskaart Gouda*, Gouda.
- Habermehl, N.D.B. en R.F. Wybrands 2002, *Kadastrale atlas Zuid-Holland, 1832, deel 16, Gouda*, Alphen a/d Rijn.
- Hesselink-Duursma, C.W. en R.F. Wybrands, 1999, *Kadastrale atlas Zuid-Holland 1832, deel 9 Waddinxveen*, Alphen aan den Rijn.
- Kok, R.S., 1999, *Wonen op het veen, archeologisch en ecologisch onderzoek van een twaalfde eeuwse boerderij in de Oostpolder te Gouda*, Gouda.
- Kok, R.S., 2004, *Achter de Limes. Romeinse vondsten uit Gouda en omgeving*, in: Tidinge van die Gouda jaargang 22, 48-63.
- SIKB, 2014, Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.3, januari 2014, Gouda.
- Linden, H. van der, 1977, *Een nieuwe publieksrechtelijk fenomeen in de veertiende eeuw, de rijnlandse polder*, in: Van den Brink e.a. (red). *Samenwinninghe*, Zwolle.
- Ven, G.P. van de, 1988, *De uitwatering van de landstreek tussen Oude Rijn en Hollandse IJssel tot 1850*, in: Giebels (red.), *Waterbeweging rond Gouda van ca. 1100 tot heden : geschiedenis van Rijnlands waterstaat tussen IJssel en Gouwe*, Leiden.
- Ven, G.P. van de, 2003, *Leefbaar laagland*, Utrecht.
- www.delpher.nl
- www.goudawaterstad.eu
- www.groenehartarchieven.nl

BEGRIPPEN EN AFKORTINGEN

AMK	Archeologische MonumentenKaart. Een kaart waarop vastgestelde archeologische monumenten zijn vermeld.
Archeologische indicator/indicatie	Indicatief archeologisch materiaal, zoals houtskool, verbrande leem, aardewerk en bot, dat bij (boor)onderzoek een aanwijzing kan zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van een archeologische vindplaats (definitie KNA).
ARCHIS	Archeologisch InformatieSysteem. Een archeologische database van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) waarin alle onderzoeks- en vondstmeldingen in Nederland geregistreerd staan.
Bevoegde overheid	De overheid, die het selectiebesluit neemt, het Programma van Eisen laat opstellen en goedkeuring verleent aan een eventueel ontwerp (definitie KNA).
CHS	Cultuurhistorisch HoofdStructuur. Een verzameling van overzichtskaarten van archeologische, geologische, historische en landschappelijke waarden voor verscheidene regio's in Nederland.
Complex	Een uit meerdere met elkaar in ruimte, tijd en functioneel opzicht samenhangende structuren en/of individuele sporen (definitie KNA).
Cultuurlaag	Een licht tot sterk humeuze oude bewoningslaag of afvallaag, ontstaan door menselijke activiteit, met archeologische indicatoren.
CCvD Archeologie	Centraal College van Deskundigen Archeologie.
DGPS	Differential Global Positioning System. Meetapparatuur die via satellieten de exacte coördinaten van een locatie inmeet.
<i>Ex situ</i>	buiten de context van de vindplaats.
(Grond)spoor	een ruimtelijk duidelijk begrensbaar verschijnsel ontstaan door menselijke activiteit (bijvoorbeeld een paalkuil, lijksilhouet of muur) of natuurlijke oorsprong (bijvoorbeeld een boomval). Binnen een spoor kunnen verschillende, duidelijk te onderscheiden eenheden voorkomen (definitie KNA).
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden. Een op geologische structuren gebaseerde kaart van archeologische waarden.
<i>In situ</i>	ter plekke of binnen de context van de vindplaats.
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.
m -mv	meter onder het maaiveld.
m -NAP	meter onder Normaal Amsterdams Peil: (officieel peilmerk).
PvE	Programma van Eisen, goedgekeurd door de bevoegde overheid en de basis van archeologisch onderzoek. Het geeft de probleemstelling en de doelen van de te verrichten werkzaamheden van de vindplaats aan en formuleert de daaruit af te leiden eisen aan het uit te voeren werk.
RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

OVERZICHT VAN GEOLOGISCHE EN ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

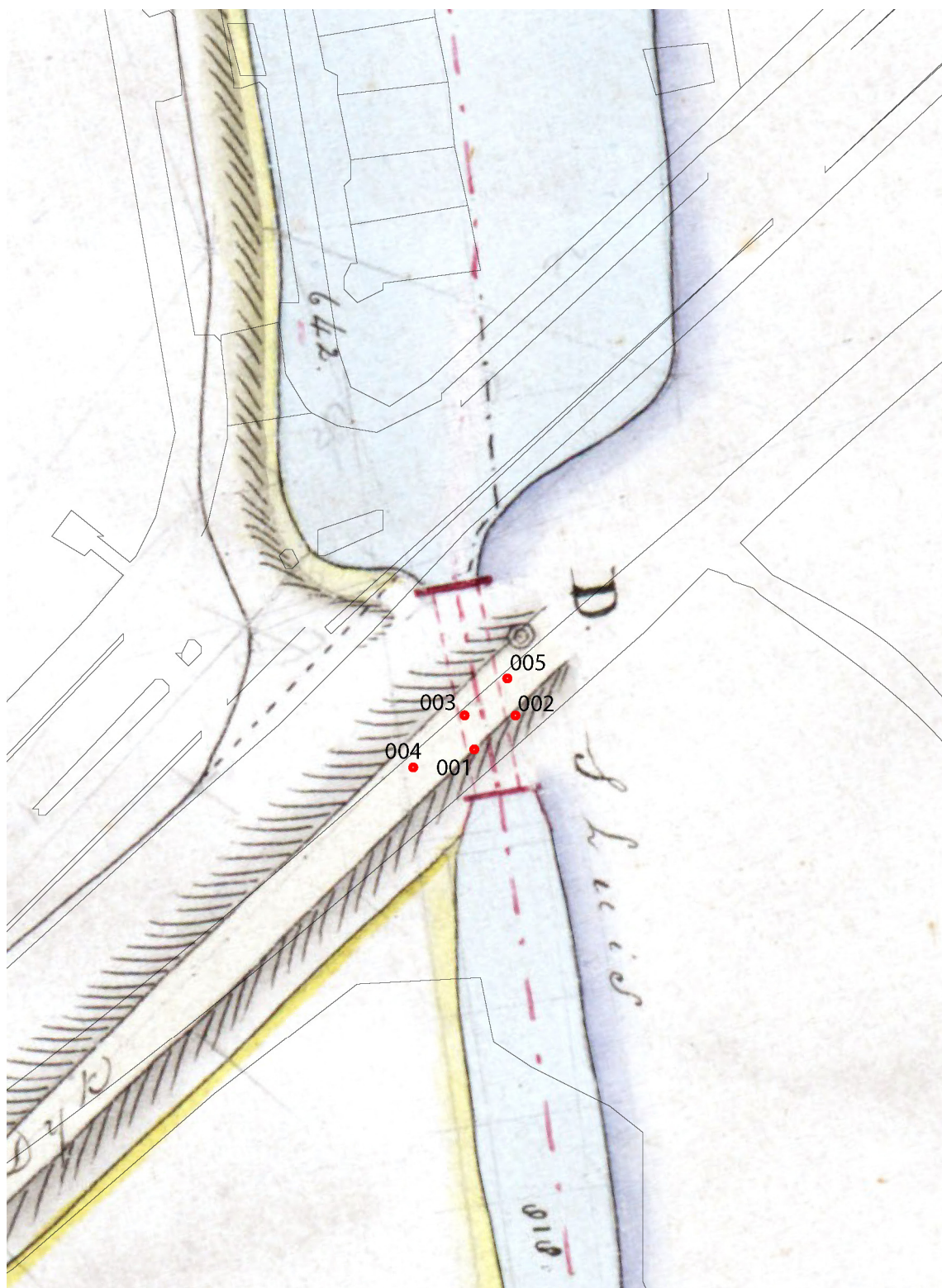
Archeologische en historische periodisering		Indeling in jaren		Geologische tijdsindeling	Pollenzones	Westland Formatie Standaardindeling		Nieuwe nomenclatuur				
						kustgebied	rivieren-gebied	kustgebied		rivieren-gebied		
Nieuwe tijd		1950	0	Subatlanticum	Vb 2	Duinkerke III (800-heden)	Tiel III	Laagpakket van Walcheren	Formatie van Naaldwijk	Formatie van Echteld		
Middeleeuwen	Late Middel-eeuwen	1000	-1000		+ 700	-----						
	Karolingisch Merovingisch				Vb 1	Duinkerke II (250-600)	Tiel II					
Romeinse tijd		0	-2000		0	Duinkerke I (500-200)	Tiel I					
IJzertijd				Va	-----		Hollandveen Laagpakket	Formatie van Nieuwkoop	Formatie van Echteld			
Bronstijd		1000	-3000	- 900	-----							
Neolithicum				IVb ca. -1500	Duinkerke 0 (1500-1000)	Tiel 0						
		2000	-4000	IVa	Calais IV (2700-1800)	Gorkum IV						
		3000	-5000		Calais III (3300-2700)	Gorkum III						
		4000	-6000		Calais II (4300-3300)	Gorkum II						
Mesolithicum				III			Laagpakket van Wormer	Formatie van Naaldwijk		Formatie van Echteld		
		5000	-7000		Calais I (6000-4300)	Gorkum I						
		6000	-8000		-----							
		7000	-9000		-----							
Paleolithicum		8000	-10000	Praeboreaal	I	-----		Basisveen Laag	Formatie van Nieuwkoop		Formatie van Echteld	
			Boreaal	II	-----							

Bron: Toelichting bij de Geologische Kaart van Nederland (Rijks Geologische Dienst, Haarlem 1997)

Bron: Mulder e.a. 2003: *De Ondergrond van Nederland* (NITG/ TNO).

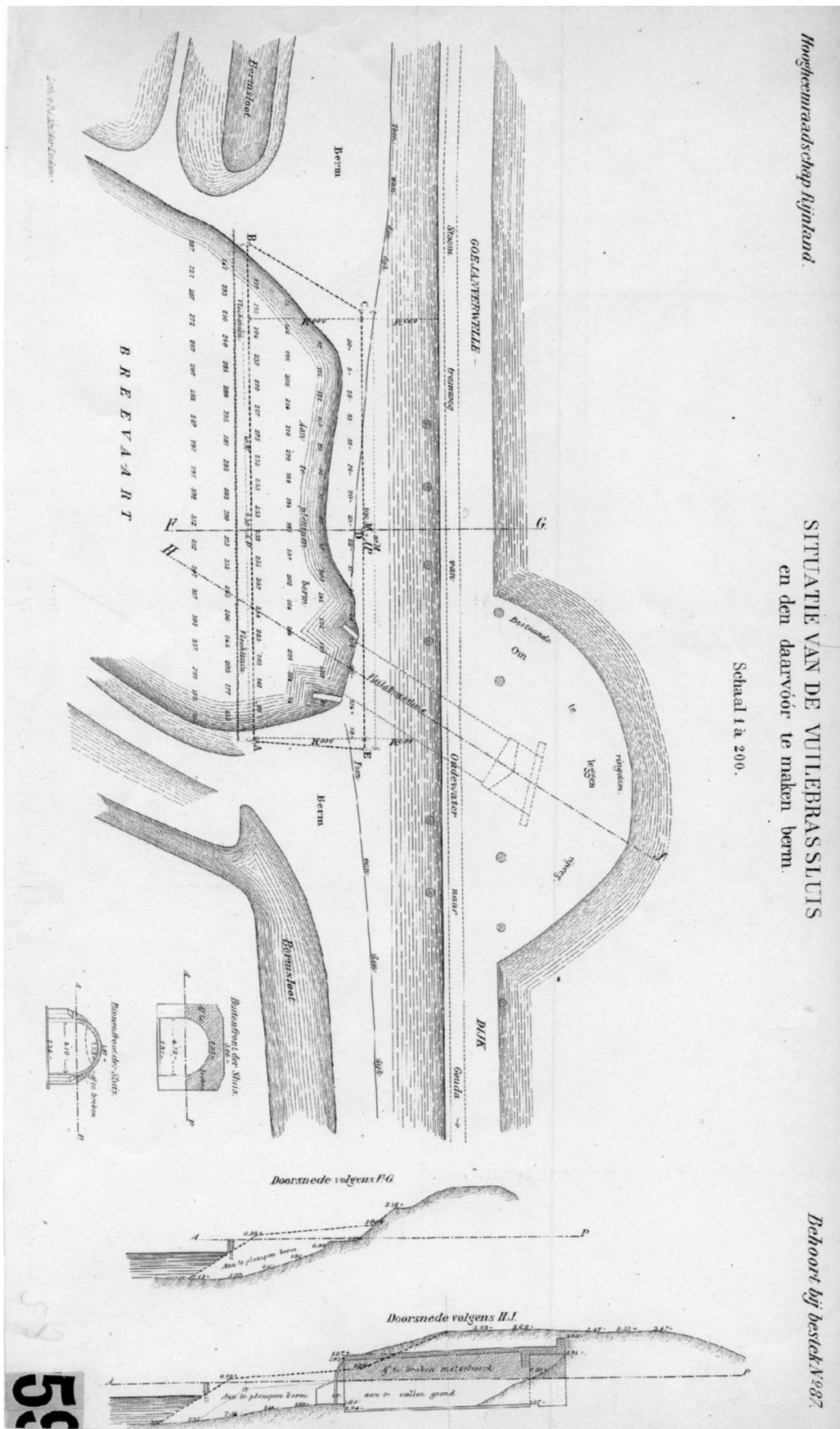
BIJLAGE 1

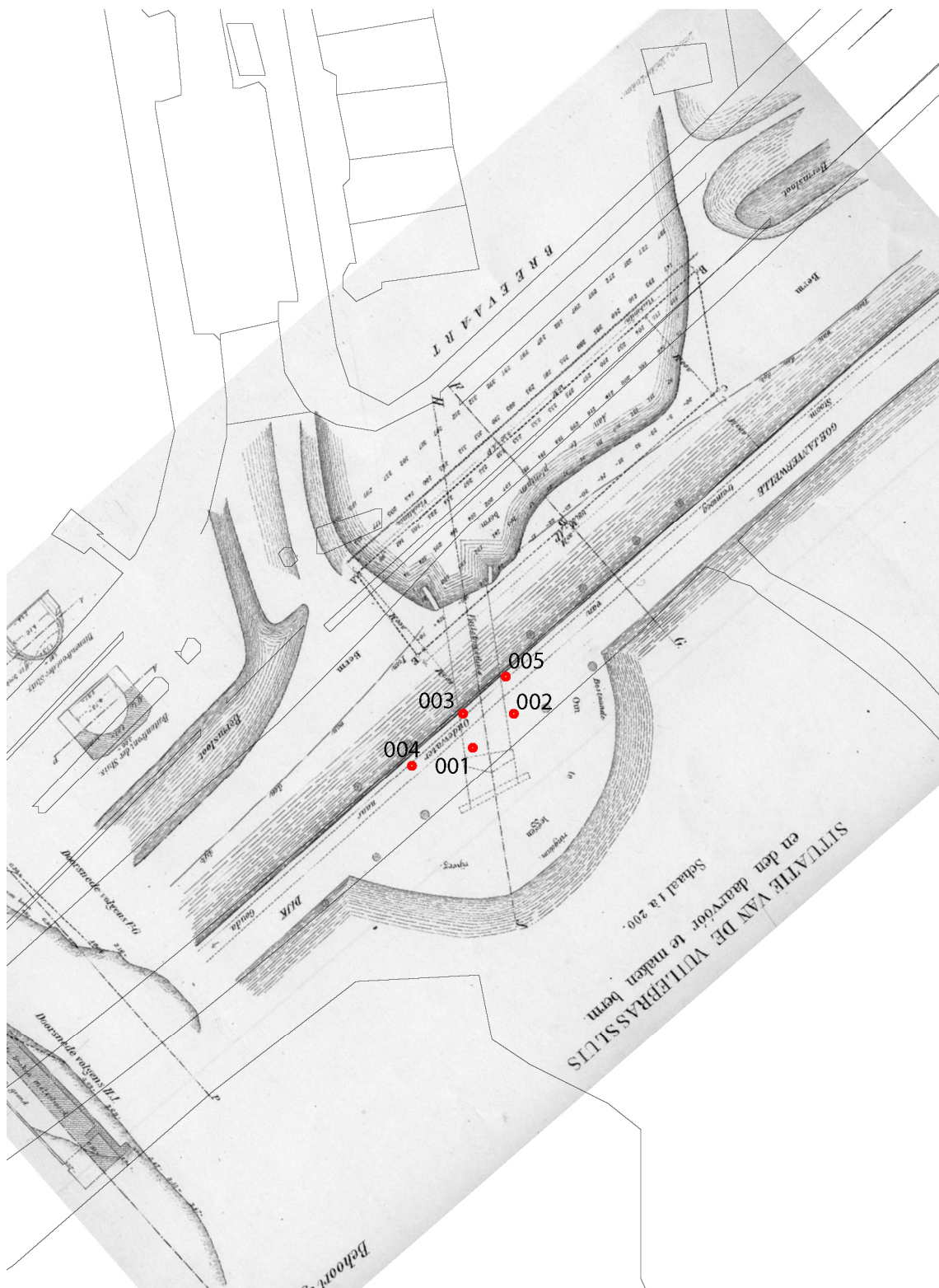
Projectie kadastrale kaart 1828 met boorpuntenkaart

BIJLAGE 2A, 2B

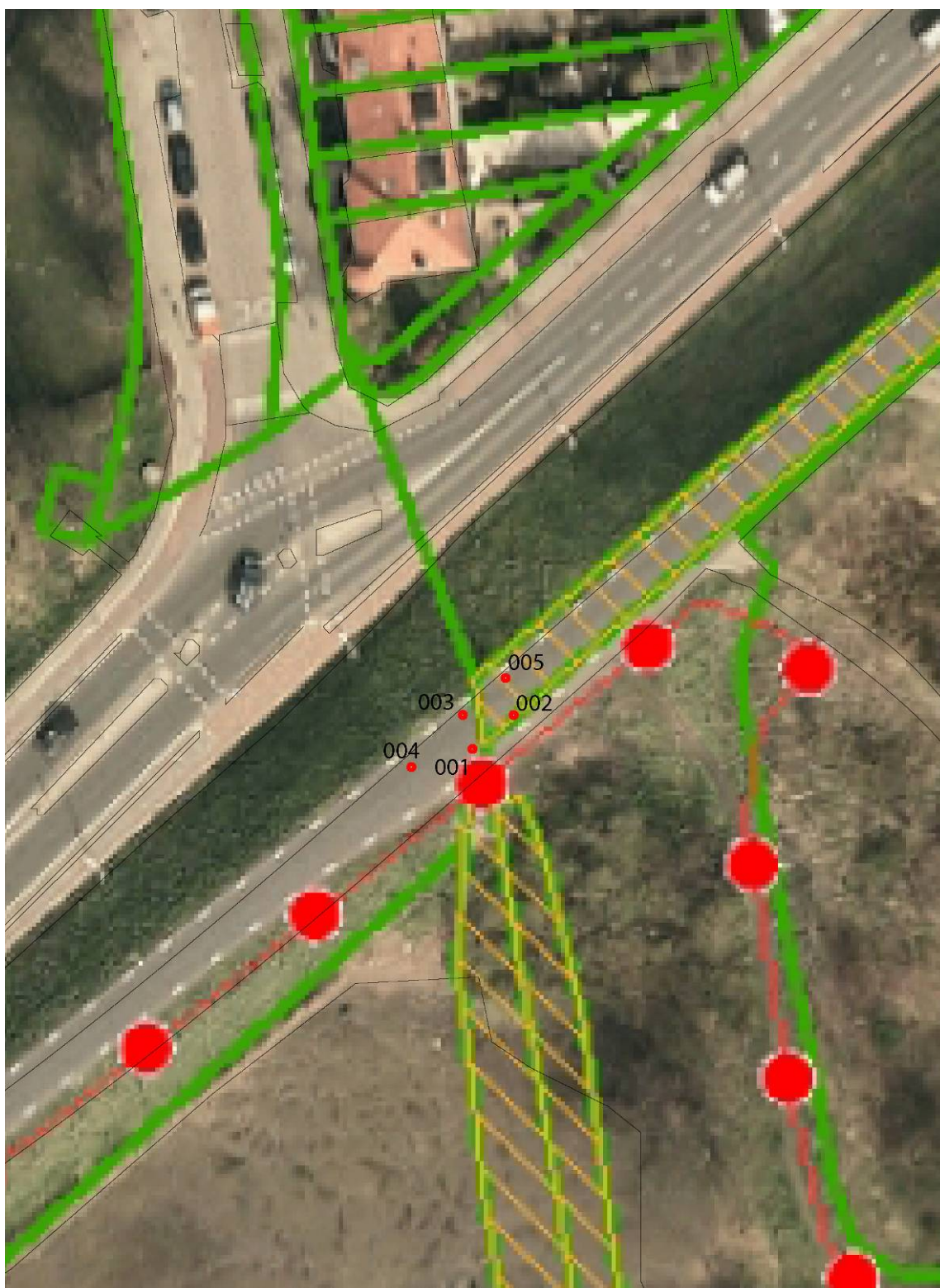
Bestektekening afbraak van de sluis (1889) en projectie bestektekening met boorpunten

BIJLAGE 3

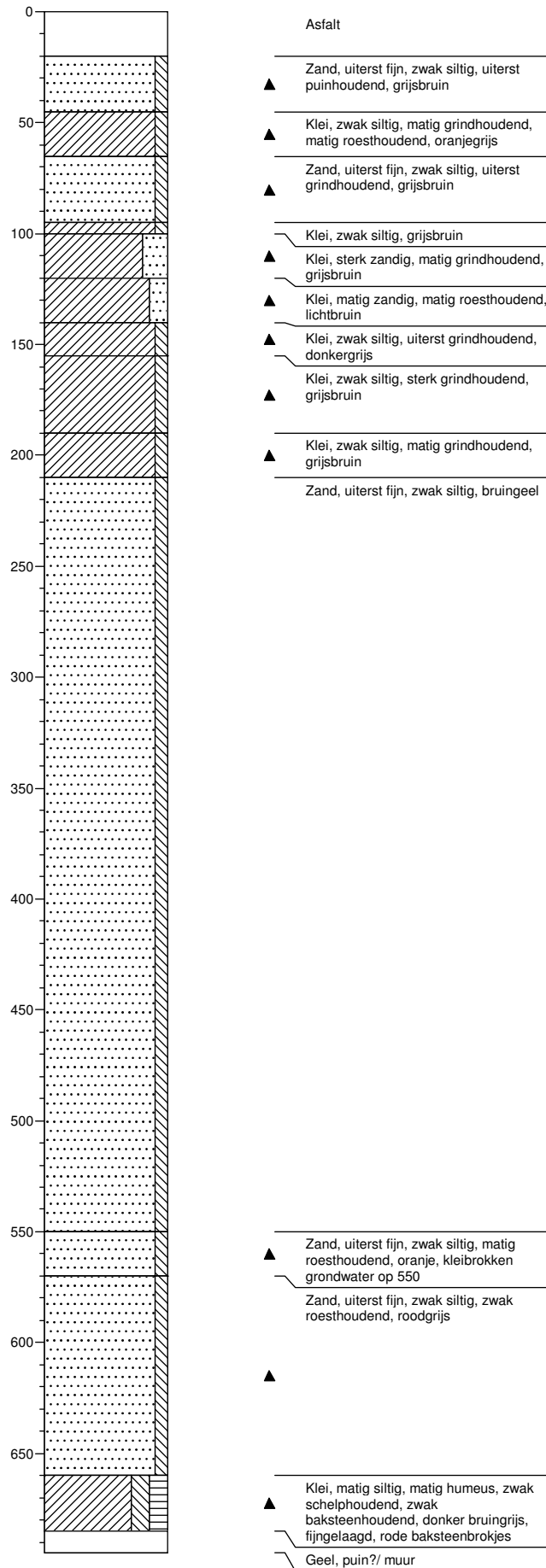
Ligging boorpunten op de huidige kadastrale kaart (Bron: Hoogheemraadschap van Rijnland)

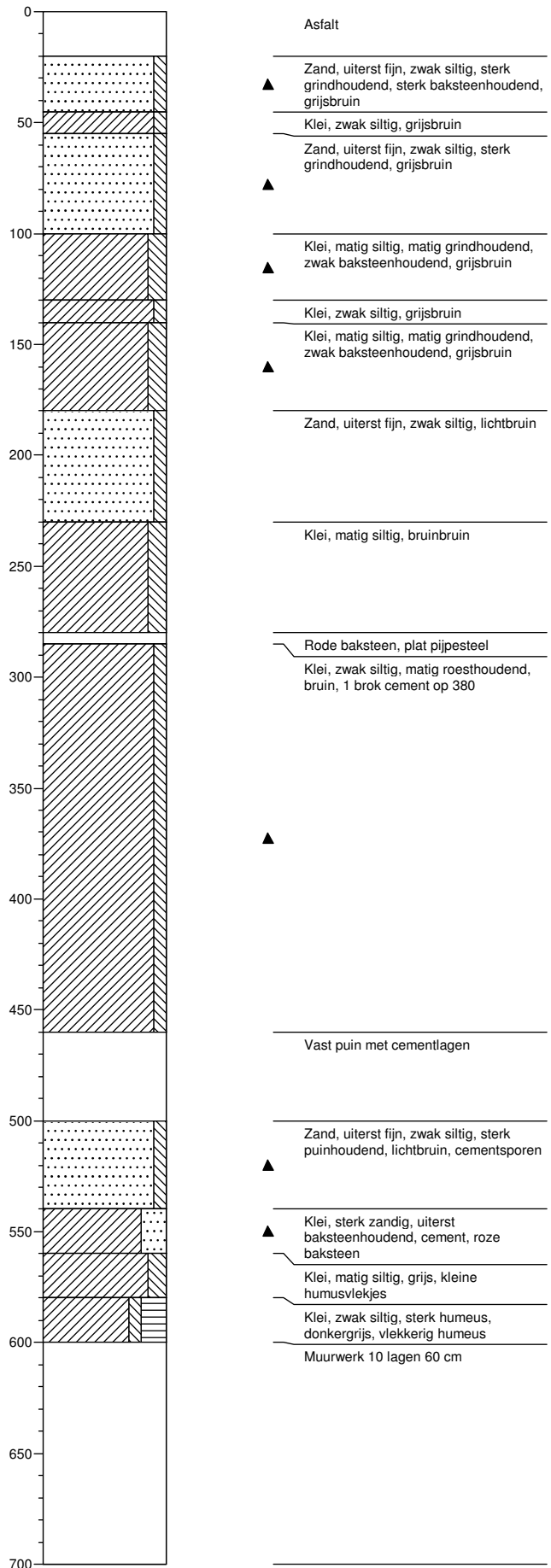
BIJLAGE 4

Boorstaten

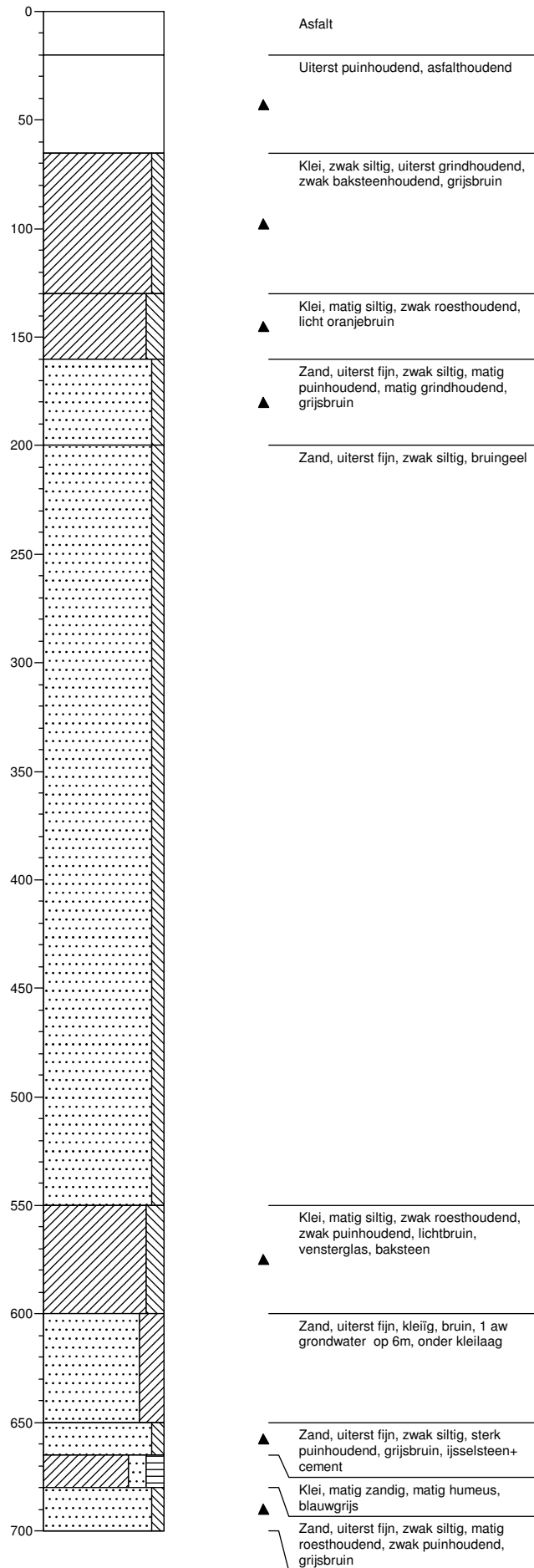
Boring: 001

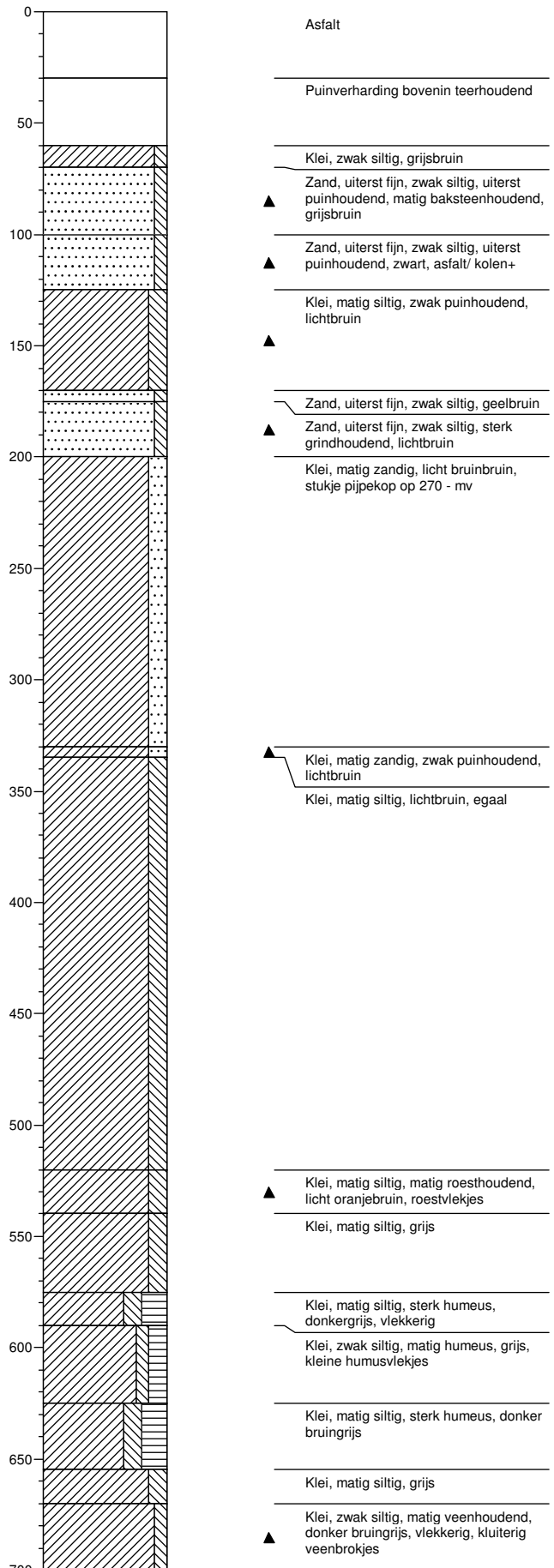
Boring: 002

Boring: 003

Boring: 004

Boring: 005

